

МІСЦЕ БОГОСЛОВІЗМІВ У СПІЛЬНОТНОМУ ДИСКУРСІ АНОНІМНІ АЛКОГОЛІКИ

© Наконечна Г., 2004

У статті охарактеризовано стрижневі терміни спільноти АА (анонімних алкоголіків); визначено місце та роль богословської термінології в конструюванні згаданої терміносистеми; обґрунтовано напрями подальших досліджень спільнотного дискурсу АА в Україні.

In the article the main terms of AA community are characterised. The role and the place of theological terminology in the design of the mentioned terminology system is determined and further directions of the community discourse AA investigations in Ukraine are proved.

Терміносистема спільноти АА (анонімних алкоголіків), зрештою, як і інших аналогічних спільнот і рухів, практично ще не була об'єктом дослідження в українському мовознавстві – з огляду на новизну самого денотата. У цій статті звертаємо увагу на один зі шляхів конструювання зазначеної терміносистеми – спосіб вторинної номінації (вторинної, повторної термінологізації), що назагал є поширеним явищем на рівні взаємодії галузевих терміносистем [2, 7, 8, 10].

Осередки АА – Міжнародної спільноти анонімних алкоголіків, що виникла в США в першій половині ХХ ст., – в Україні діють недавно. Спільнота АА – це непрофесійна громадська організація, члени якої "діляться досвідом, силою і надією", щоб допомогти один одному позбутися алкогольної залежності [4, 222].

Видавництво "Свічадо" готує до друку працю одного з лідерів цієї організації Б. Гамільтона "Початок в АА". Це переклад з англійської [3]; не так давно побачило світ польське видання книги [4].

Загальна характеристика терміносистеми АА свідчить про цілком свідоме її формування. Це зумовлено, без сумніву, відповідними об'єктивними властивостями денотата: спільнота АА має чітку організаційну структуру та вироблену систему понять – своєрідну духовно-соціальну доктрину. На свідоме комплектування терміносистеми АА вказує і наявність тлумачного словника найпоширеніших термінів цього руху, що вміщений як додаток до книги Б. Гамільтона.

Поряд із медичними термінами (*абстиненція, антикол, опухлість мозку*), психологічними (*упередження, егоцентризм, вади характеру*), суспільно-політичними (*мітинг, конференція*), власне одиницями терміносистеми АА (*дно, запиття, комфорт пиття*) чи очевидними квазітермінами (*рожева хмаринка, п'яне мислення, питтетис*) знаходимо в ній досить значну кількість богословських номінацій: на майже 130 терміноодиниць АА випадає близько 30 богословств. Варто зазначити, що якраз використання богословської термінології надає терміносистемі АА завершеного вигляду й логічної цілості, саме вона є її семантично-понятійним стрижнем. Додамо тут, що під богословськими термінами розуміємо одиниці теологічного дискурсу, що оформився в середні віки з постановням нової науки – богослов'я, яка виникла внаслідок поєднання християнської релігії з філософією.

Відповідно до відомого термінознавчого постулату термін не має свого лексичного значення – у межах певної терміносистеми це значення йому приписують. Семантичні модифікації, що їх зазнали термінобогословствами в дискурсивному об'єднанні АА, є ще одним – повним або частковим – підтвердженням цієї думки.

Терміноодиниці АА, що так чи інакше пов'язані з богослов'ям (богословською терміносистемою), ділимо на дві групи.

1. *Номінації, наявні в обох системах – богословській та АА.* Порівняння дефініцій термінів АА та їхніх богословських відповідників засвідчує, що останні зазнали значних семантичних трансформацій – настільки, що в системі АА зазвичай функціонують лише зовнішні форми богословських термінів. Для прикладу: "Несення Послання АА: нести алкоголікові, який усе ще терпить унаслідок свого пияцтва, добру новину (підкреслення наше. – Г.Н.) про те, що у Спільноті Анонімних Алкоголіків можна впоратися з алкогольною хворобою ... й ступити на шлях тверезого життя" [4, с. 235].

Богословські дефініції терміна *Євангеліє (Добра Новина)*: "Євангелія (гр. "добра новина") – об'явлення або передання об'явлення про те, що Царство Боже уже прийшло [Мк 1, с. 14–15] і що Ісус своїм Воскресінням кінцево нам об'явився як Син Божий і наш Господь" [11, с. 105]; "... "радісна вістка" про життя і вчення Христа, що явився для спасення людства" [13, с. 511; див. також: 1, с. 80; 9, с. 1747].

Суттєвих змін у системі АА зазнало й стрижневе для богослов'я поняття Бог: термін набув вигляду словосполуки – внаслідок обов'язкового для спільноти АА звуження його семантики: "Бог, як ми Його розуміємо", до того ж він не є головним у ерархії. Починають синонімічний ряд дві інші мовні формули: *Сила, Вища за нас самих*, та *Вища Сила*. У Б.Гамільтона знаходимо таке тлумачення цих понять: "Цей вислів – із Другого Кроку програми. Для деяких алкоголіків Силою, вищою, ніж вони самі, є група АА, або ціла Спільнота й програма, або ж Бог, або щось чи хтось інший. Найважливіше, аби ми повірили, що ця Вища Сила може повернути нам здоров'я" [4, с. 240].

Традиційне богословське визначення: “Бог – найвище буття: а) якому слід поклонятись, а заодно і служити [Втор. Є. 4–5]; б) У монотеїст. традиції визнаний єдиним Творцем...” [11, с. 32]; “... найвище ім'я, з яким поєднуються всі чисті і світлі уповання людства. У Ньому буття знаходить своє пояснення й оправдання – свою причину і свою мету” [13, с. 337; див. також: 1, с. 34; 9, с. 619].

Отож на прикладі опозиції *богословський термін – терміноодиниця спільноти АА* спостерігаємо редукцію семантики богословських термінів – переважно за метонімічною моделлю, аж до елімінації стрижневих сем: термін *Бог, як ми Його розуміємо*, безперечно, перебуває в партикулярному зв'язку з богословізмом *Бог*, так само, як *покура, молитва, медитація* та ін. є частковими відповідниками одиниць богословської терміносистеми. Натомість у *Несенні Послання АА* стрижнева сема відсутня: спасення хворого на алкоголізм залежить від АА, а не від Христа. Як зазначає К.Губер, “слово Бог перебуває в центрі релігійної мови. Коли його усунути звідти (у нашому випадку – позбавити його архісем. – Г.Н.), то всі інші вирази відразу змінюють своє значення: вони втрачають свій релігійний сенс, евентуально зберігаючи психологічне, соціологічне, політичне, етичне і т.п. значення” [5, с.]. Саме такий дискурс – нерелігійний, позарелігійний – свідомо конструює, як побачимо далі, спільнота АА.

2. *Одиниці АА, утворені за семантичною моделлю богословських термінів* (називаємо їх алюзійними). До зазначеної групи належать, наприклад, одиниці на взірць: *Велика Книга* (у тексті зазначено, що для членів АА ця праця одного із засновників спільноти є “Біблією”), *Три Спадокємства АА, Три Головні Правди, Дванадцять Кроків, Дванадцять Традицій, Дванадцять Обітниць АА* тощо.

Алюзії до дванадцятьох апостолів, дванадцятьох християнських свят, до ваги числа три в християнській традиції цілком очевидні. Попри те, що лідери організації підкреслюють, що “програма АА має духовний, а не релігійний характер” [4, с. 241], релігійна форма в терміносистемі АА домінує.

Семантичні зрушення відбуваються не лише з богословізмами-однословами – після входження їх до системи АА, – а й із цілими біблійними висловами, що містять термінний компонент. Так, у євангельському перелікові блаженств [Мт. 5, 5] загальновідомим є таке: “Щасливі (блаженні) засмучені ...”. Серед гасел термінного словника спільноти АА знаходимо алюзійну конструкцію до нього: “Щасливі радісні, вільні...”. Що така опозиційність до християнства не є випадковим збігом, свідчить подане в тлумаченні пояснення: “Слова ці взято з Великої Книги: “Ми переконані, що Бог прагне, аби ми почувалися щасливими, радісними й вільними. Не віримо, що земля є долиною терпіння і сліз (підкреслення наше. – Г.Н.), хоча для багатьох у минулому саме цим вона й була” [4, с. 242]. Додамо, що подібно використовують богословську, зокрема християнську, термінологію й інші рухи та “релігії”, як, наприклад, New Age [6].

Якщо ж семантика біблійного висловлювання залишається практично незмінною, у тлумаченні для неї обов'язково окреслено внутрішньосистемний дискурс: “Віра без вчинків – мертва”... У Спільноті вживається для підкреслення, що Програма АА є програмою дії” [4, с. 245].

Попри те, що спільнота АА не є релігійною організацією (див. вище), у терміносистемі АА і в спільнотному дискурсі наявні певні характерні ознаки релігійності, зокрема месіанізму, щоправда сама специфічна терміносистема АА є стрижнем закритої сфери спілкування. До речі, саме спільноту вважають однією зі сфер, де можливе виникнення спеціальних “мовних ігор” [12, с. 325]. Відтак “поза понятійно-семантичним словником, яким ми користуємося у своєму дискурсі, починається нерозуміння, чужість, пустка” [12, с. 325]. З огляду на вектор семантичних зсувів побутування богословізмів у текстах АА має, на нашу думку, поп-дискурсний характер.

Виходячи із результатів здійсненого аналізу, можемо зробити такі висновки:

1. Головні одиниці богословської терміносистеми, зазнавши вагомих семантичних модифікацій, стали стрижнем нової, свідомо створеної терміногрупи, яка відображає головні риси денотата: чітка організованість діяльності системи, підпорядкування головній меті та авторитетам, месіанізм.

2. Терміносистема спільноти АА, попри позірну електичність у доборі компонентів, – це унормована, свідомо контрольована й фактично закрыта терміносистема.

3. Терміносистема руху АА потребує комплексного мовознавчого опрацювання (на генетичному, структурно-семантичному, когнітивно-комунікативному рівнях) з огляду на такі причини:

– духовно-релігійні рухи та ціла низка спеціалізованих міжнародних спільнот починають активно функціонувати в Україні;

– нові терміни, якими поповнюють мову зазначені громади, потребують адаптації на всіх рівнях (семантичному, словотвірному, правописному тощо) та лексикографічної фіксації.

1. *Азбука християнства. Словарь-справочник важнейших понятий и терминов христианского учения и обряда.* – М.: Наука. – 1997. 2. *Вербицька О.А. Термін і метафоризація // Культура слова.* – 1986. – Вип. 30. – С. 52–56. 3. *Hamilton B. Getting Started in AA.* – 1995; 4. *Hamilton B. Początek w AA. Media Rodzina of Poznań.* – 1991. 5. *Губер К. Розумність віри в Бога // Сопричастя.* – 2004. – Ч. 3. 6. *Даніельс Г. Христос чи Водолій? // Сопричастя.* – 2004. – Ч. 3. 7. *Даниленко В.П. О терминологическом словообразовании // Вопросы языкознания.* – 1973. – № 4. – С. 76–85; 8. *Канделаки Т.Л. Значение терминов и системы значений научно-технических терминологий // Проблемы языка науки и техники.* – М.: Наука, 1970. – С. 3–39. 9. *Католическая энциклопедия.* – М.: Изд. Францисканцев. – 2002. – Т. 1. 10. *Ктитарова Н. Вторинна номінація в українській металургійній термінології та її види // Проблеми української термінології. Вісник Держ. ун-ту “Львівська політехніка”.* – 2000. – № 402. – С. 243–244. 11. *О’Колінз Д., Фаруджі Е.С. Малий Теологічний Словник.* – Івано-Франківськ, 1997. 12. *Лосик О. Філософська артикуляція “дискурсу” та “свободи дискурсування” в постмодерністському світі // Проблеми української термінології. Вісник НУ “Львівська політехніка”.* – 2002. – № 453. – С. 321–327. 13. *Християнство. Энциклопедический словарь.* – М.: Большая российская энциклопедия. – 1995. – Т. 3.